

Umorul nu poate fi zdrobit - Ioan Munteanu

Istoria literaturii române de detenție. Memorialistica reeducărilor.
Mihai Rădulescu

Titlul amintirilor lui Ioan Muntean explică trei toponimii printr-o negare paradoxală: **Cluj 'Aiud via Pitești sau Amintiri din anii care nu au fost** [București, Editura Majadahonda; 1997]. Doresc să iau această neobișnuită punere în temă și esențializare a conținutului drept o primă intruzie a umorului (dar cât de patetic aici!) - printr-o indicație de itinerar, al umorului autorului. Iar dacă este să căutăm înapoia umorului drama, ceea ce se numește *În loc de epilog* lămurește a doua parte a titlului, nu doar cu duioșie, ci și cu multa tristețe ce va izvorî, alături de zâmbet, din paginile ce urmează. Într-o clipă de intimitate, toamna, lângă un butuc de vie, autorul s-a fotografiat cu de curând aleasa-i soție. Pe spatele pozei a consemnat:

"Idilă târzie

Care-ar fi putut să fie

ÎN ANII CARE NU AU FOST."

Doctorul ardelean Ioan Muntean, lovit cum numai cei trecuți prin demascări au putut fi, are o bună dispoziție, când scrie - mai ales în primele zeci de pagini ale amintirilor sale -, ce-i poate fi invidiată de toți foștii deținuți politici. Niciodată nu-l surprinzi, la lectură, posac, vindicativ, încruntat, demonstrativ, moralizator, vehement, ars de durere și cu amintiri negre - deși mai negre decât sunt ale sale și ale tuturor celor prezenți în această carte, mai greu! Firea lui e bine dispusă mereu, iar punerea pe hârtie a celor trăite pare să-l bine dispună și mai mult. De aici, o poftă neoprită de vreo stavilă, o poftă de a istorisi în flux continuu și egal pățaniile sale, cu o limbă simplă, populară, însământată când și când de regionalisme cu aer tonic și intim, și familiarisme, ce contribuie la apropierea dintre sufletul naratorului și al cititorului, îndepărtată fiind goma adusă de limbajul căutat, rigid, temător de pericolul de a te da în vileag că nu ești profesionist al scrisului, folosit de mulți dintre memorialiștii analizați.

Nu miră selectarea aceasta în ceea ce privește vocabularul, dacă ținem seama de originea sa țărănească. *"Ai mei nu au avut niciodată pământ"*, mărturisește autorul. *"Eu eram dintr-o comună de "Bufeni", coloniști veniți în părțile muntoase ale Banatului, din Oltenia, pe la sfârșitul veacului al XVIII-lea, literalmente cu traista-n băț. Au fost mineri și muncitori forestieri "bulvănari" și cărauși de lemn pe moșia STEEG-ului și apoi a UDR -ului. Bunicul meu n-a murit de pelagră, ci de "șui", cum se spunea la noi la silicoză și la bronșita cronică (nu se vorbea de astea pe atunci). La 63 de ani a murit de bătrânețe după 32 de ani de muncă la mină și nu ne-a lăsat moștenire decât o căsuță cu șindrilă și dorința de a lupta pentru mai bine, pe care a intuit-o "în fundul beznelor adânci". Ei la Uda aveau totuși un petec de pământ (textul dă o replică unui amic; n. n.). Noi, la Ciclova Montana, nici atât. Colonie de mineri, de peste 150 de ani, într-o fundătură de vale, între creste și stânci. Vorba lui Crainic, pe care o voi auzi mai târziu, la Aiud:*

Din dragoste de neam

M-am hotărât să cânt

Moșia-n care n-am

Doi pași pentru mormânt"(p. 138).

Urmează să verificăm ce fel de vocabular ne întâmpină în memorii.

"Poliția nu-i știa locuința, altfel ar fi pus capcană acolo; celebra - de-acum - noapte de 15 Mai; ne-am povestit câte toate de pe la noi; a venit prietenos la mine, am vorbit de parcă ninsese peste toate; colegii nu vorbeau nimic de Traian și de ceilalți doi din cameră, arestați odată cu el, de parcă îi înghițise pământul; altmintreli; eu aveam un costum uzat, negru-gri, dar la grămadă nu se vedea; și vorba aia, cu mortul pe masă, ne-am continuat îngândurați plimbarea; îi luaseră să le arate la fix camera mea; mă gândeam în fel și chip; mă durea, mă ustura, mă ardea și mi se scuturau și creierii din cap; restul meselor, ghiorăituri și nimic; la arest ne tundeau și ne rădeau (...) cu ciomagul; l-au luat la scuturat

tot pe bietul Traian; n-avea rost să-l mai bată, **doar așa ca distracție**, căci **firul era la mine**; să fi auzit răcnete și **tupăituri**; sașii erau rechiziționați ca vitele, **la robotă**; **se ținea vârtos de carte**; **lucraseră cu zurgălăi**; terciul temniței se numește, ardelenește: **cir**; **aș da iar de ponos**; n-am reținut dacă i-a dat bani, dar **mai mult țin** că nu i-a dat nimic; și așa mai departe.

Și când reia relatarea altcuiva, caută cuvântul ce să-i exprime atât starea culturală cât și regiunea de proveniență, har ce nu caracterizează decât scriitorul autentic și pretențios cu sine însuși.

"Eu mă ridicasem de-acum flăcău. Fata era cu stare, avea case mari de negustor, dar era urâtă foc. De eram mai mic, ziceam că-i muma pădurii și o luam din loc. Dar m-a dus cu zăhărelul. S-a scuzat că nu are șerbet și ne-a pus pe farfurioară câte o bucățică de zahăr. Eu să nu fi servit, bine era, dar m-a pus păcatul și l-am mâncat. De unde să știu eu că era o făcătură?! Că seara, după ce m-am tras la odaia care mi-o pregătise, gazda rămânând să doarmă cu de-alde soru-mea, să mai sporovăiască, deh, ca fetele, sting eu lumânarea și mă culc. Nici n-apucasem să adorm că se deschide încetișor ușa, am auzit-o, dar pașii nu, și se strecoară cineva, fără a spune vreo vorbă, sub adialul (așa zic unii moldoveni la cearșaf) meu. Pune mâna pe mine, mă mângâie pe tot trupul și atunci și eu, ca omu', ca flăcăul ce mă găseam, pun și eu mâna. Când am dat de asprul fetei, mi-am pierdut cumpătul. Apoi am luat-o de nevastă, ce era să fac? Soră-mi îi plăcea, că erau prietene, poate că înadins a vrut să mă încurce cu ea. Păi, nu m-a dus cu zăhărelul acela? Eu, de nu-l mâncam, bine era. Că era și mai bătrână și mai urâtă, cum vă spusei"(p. 234).

Nu mai poate fi vorba de stângăcii ale expresiei, cum întâlnim la alți autori, nici de exprimări greoaie impunând 'traducerea' lor în limba maternă, nu mai poate fi vorba nici de stil căutat, patetic și 'convingător'. Narațiunea curge dintr-un izvor lăuntric al veseliei abia temperate, fără capăt, nici fund, ca o apă bună la gust, din care tot ai bea și nu te-ai mai sătura.

Asta și datorită viziunii hâtrului de scriitor asupra celor povestite, ca și a unui firesc imbatabil. Ghiduș, Ioan Muntean nu voiește să stoarcă lacrimi din sufletele cititorilor, ci să-i facă să înțeleagă absurdul dramei trăite de generația sa (pentru unii tragedie), prin răs. O poziție complet inedită.

Dealtfel, autorul este conștient de această trăsătură a sa și și-o prezintă - nu ca a unui scriitor, ci ca a unui om de societate.

"Aveam 51 de kg., după cântarul găsit la spital. Totuși glumeam, cum făcusem și mai înainte. De felul meu am fost mai glumeț, cunoșteam multe anecdote și-mi plăcea să le spun. Simțeam o bucurie când făceam pe alții să râdă, nu știu dacă nu asemănătoare cu cea a actorilor care urmăresc reacția sălii. Pentru mine erau un tonus sufletesc și consideram că nu fac rău nici altora dacă reușesc să mai descrețesc o frunte. Era în firea mea și a rămas până azi. Iar acum, nu mâncam nimic, dar spuneam glumele potrivite vorbelor altora din cameră. Petrică Matei mi-a spus mai târziu că râdea de formă, numai să-mi facă plăcere, dar îi venea să plângă, văzând că mă prăpădesc și totuși mai spun glume pentru alții. Când mi s-a făcut mai bine, mi-a spus că a fost convins că mor" (p. 224).

Ioan Muntean reține cu plăcere, și se delectează permanent datorită lor, invențiile hazoase ale altora, în cazul următor, ceea ce englezul numește *practical joke* - o glumă construită prin gest, manipulare de obiecte, atitudine, toate grăind mai mult decât le stă în putință, prin spiritul în care sunt legate și sensul conferit de glumeț. "Un episod nostim de la această defilare. Dr. Mircea Băncilă, asistent universitar, șeful promoției din 1946, i-a aruncat unei colege din fața mea, (...) un buchet de flori pentru noua doctoriță (era o defilare a absolvenților Facultății de Medicină; n. n.) și unul de zarzavat, să nu uite cratița"(p. 5-6). Își amintește și de glumele la care a avut acces prin lectură: "Podoabe nu aveam, ceas, nici atât, căci toată viața până aici m-am orientat după ceasurile din perete și cele de la catedrale (cum glumea Mușatescu)"(p. 10). Se bucură când îi revine o vorbă de duh a vreunui coleg de detenție (și câte nu-i răsar iar în memorie!): - "Fă, Ileană, de ce l-ai luat chiar pe ăsta? Altul n-ai găsit?"- "Tu, Ionică, l-am luat de urât, ca să-mi placă numai mie."(p. 140). Ideea neașteptată de a uni două noțiuni, fără legătură cronologică posibilă, într-o aceeași afirmație, îl atrage: "Antisemit nu eram. Țineam la neamul meu și dacă mi se părea că altă nație vrea să ia ce-i al nostru, luam poziție de apărare. Cum Ștefan și ceilalți voievozi au luat atitudine și au luptat împotriva celor care le primejdiau glia și credința, fără a fi fost acuzați vreodată pentru asta că sunt

rașiști, (...) tot așa și mie mi se părea firesc și chiar că am dator să lupt pentru țară"(p.10). La fel este robul îmbinării de noțiuni ce n-au nimic comun; una dintre cele două este, bineînțeles, comandantul Aiudului, colonelul Coler: "*mărinimia personală nu-i stetea lui în caracter*" (p. 159). Găsind numele corect al unui obiect, prin aceasta naște surâsul; e vorba despre ochelarii cu tablă în loc de lentile și cu elastic strâns pentru a fi agățați pe după creștetul anchetatului, să-i creeze psihoza misterului în care se afundă: "*ochelarii, mai bine zis anti-ochelarii*"(p. 152). Butada îl înghesuie când are de spus ceva: "*Bine, măi Biță, secretarii voștri sunt numai evrei, Farkí, pe Universitate, Wexler pe Facultate și Leipnik William pe anul VI. De ce nu au pus ei acțiunea asta într-o sâmbătă după amiaza, toată lumea era liberă, nu sunt cursuri, nici stagii, ori seminarii, și sunt tot atâtea ore la dispoziție câte într-o dimineață de duminică. Dar voi dați în credința mea. Să nu mă duc la biserică. Merg la măturat, cu o condiție, dacă merge și rabinul într-o sâmbătă*"(idem). Bătăușul face pregătiri pentru activitatea ce va s-o desfășoare cu victima sa, ca un gospodar serios: "*robust, cu mânecele sufocate, ca un om pus pe treabă*"(p. 11). Caută în numele personajelor fire ce să le lege de destinul lor viitor: "*Comisarul șef Mărdărescu (o fi numele de la "mardeală", căci prea am auzit pe mulți vătându-se că au trecut prin pumnii lui)*" (idem). Se prefacă a fi în inspecție când e anchetat: "*Nu mai țin minte și înjurăturile, căci n-am mai avut timp de înregistrare*" (idem). Cazna, Ioan Muntean o explică aparent neimplicat: "*Bătaia era așa, în general, ca să te moaie, să te intimideze*" (idem). Contrazicerea sa însuși aduce și ea o notă de pehlivănie: "*În prima noapte, care nici nu știu cum și când a trecut (vorba să fie, că doar o țin minte toată viața) am vrut doar să spun că a trecut repede*"(idem). Confruntarea cu deservenții Siguranței e "*meciul unilateral (...) aceeași echipă de pugiliști: Mărdărescu, Stănescu și Breiner. Dar s-a terminat mai repede, din partea mea, prin abandon*"(p. 15). Consemnează luările populare peste picior din timpul acela, "*ce devin bancuri*"; ne aflăm în 1946, sub conducerea lui Petru Groza: "*Când s-a făcut primul import post-belic de bumbac, unii răstălmăceau lozinca zilei - "Trăiască Petru Bumbac (...) care a adus groaza în țară"*" (p. 18). Trimiterea la citatul din cronicar, parafrizarea acestuia, aduce o notă cunoscută și deci amuzantă în narațiunea ce ironizează (cu tristețe ascunsă) epocă și oameni, într-o caricatură cu aer carnavalesc caragialesc: "*Dale ăsta, altfel un om mărunțel, puțin la trup, dar harnic la limbă, făcea și poezii. Într-o seară, la un local, s-a urcat pe un scaun și a declamat cu patos niște versuri cu caracter naționalist, din creația proprie. Ion Curea, prezent și el în sală, fără însă a avea vreo legătură cu poetul-declamator, fiind și el în vervă și cu antren în acel moment, s-a dus și l-a îmbrățișat, sărutându-l. Așa că, atunci când l-au ridicat pe poet, i-au luat și pe toți admiratorii săi de orice fel*"(p. 19-20).

Nu scapă nici o ocazie de a admira umorul la ceilalți și de a-și pune cititorul în situația de a-l gusta. Astfel, cu Ion Constantinescu, bolnav "*de o tuberculoză a articulației tibio-tarsiene (la gleznă) după o bătaie sau mai multe, cu ranga peste tălpile bocancilor până s-au desprins acestea de pe căpută și i-au băgat boala în oase*" (...).

Acum glumea de toate câte au fost, cu ironie și cu sarcasm.

Glumea despre cele 7 minuni ale Buzăului, de pe vremea aceea, le spunea pe toate, încheind că a șaptea era chiar el, acum în carne și oase (chiar bolnave) după cele prin câte a trecut.

(...) Șugubățul zicea că a ales ultima metodă de pricopseală. A cumpărat din târg o purcică tânără "frumoasă, dar slabă", zicea el (cum o fi fost porcul frumos, dacă-i slab, că doară la animalele astea "frumusețea" este legată de grăsime?). A pus-o pe boabe și după o vreme, mama sa, cu care el își făcea gospodăria, îi spune că purcica a mâncat jumătate din coteț. Întrebă el prin târg, pe alți gospodari, care-i treaba și a aflat că purcica ar umbla după vier. Dar ce să se facă, primăria ținea animalele de montă tocmai în cealaltă parte a orașului, unde era și Salubritatea. A urcat purcica într-o tărăboanță (cum îi spunea la roabă) și a dus-o acolo. Dar, zicea el, după aspectul ei cam prea puțin arătos, n-a făcut impresie și nu s-a uitat nici un vier la ea. A dus-o așa acasă. După câteva zile, mama îi spune că purcica a mâncat și ce a mai rămas din coteț. A urcat-o iar în tărăboanță și haida-hai, străbate iar orașul. De data asta, un vier mai tânăr, mai prostănac, s-a legat de ea. A dus-o bucuros acasă, i-a legat la gât funta roșie, căci, deh, nuntise, nu, și se și vedea pricopsit cu 8 - 10 purcei.

Când în dimineața următoare, nici nu s-a sculat bine că mama l-a și luat repede:

- Săi, Ioane, că nu-i purcica.

Se uită după ea prin ogradă, dădu și fuga la vecini. Nu-i. Când se uită și sub șopron, ce să vezi? se urcase iar și singură în tărăboanță: - "S-a învățat, purcica dracului" (p. 235-236). Anecdota politică e repovestită cu haz gros: "Cică Emil Hațeganu, fruntaș național-țărănist și ministru fără portofoliu în guvernul care a făcut alegerile din 1946, mergând pe atunci în campanie electorală într-un sat ardelenesc a trecut cu toți sătenii simpatizanți după el, peste o vâlcea. Aci s-a oprit vrând să evacueze berea cu care se omeniseră, îndemnându-i și pe săteni să facă asemenea lui. În timpul operației care se generalizase, comentează tot el: - Noa, măi oamini, de când vi-s voi, mai pi..tu-s-a careva ministru cu voi în parău ca mine?" (p. 20). Cu alte prilejuri, autorul merge în direcția aceasta cam departe, părăsind amuzamentul acceptabil pentru unul îndoielnic; dar n-o face deseori. Până și la un emisar al groazei - l-am numit pe Eugen Țurcanu - el aude cuvântul de duh și îl înregistrează: "Bădia Ausschnitt", vorba lui de batjocură (p. 28). Nu rareori istoria națională îi este criteriu pentru surâs (cum am mai văzut-o apropo de Ștefan cel Mare): "Numai noi am rămas pe metereze, căci poporul român nici pe Aurelian nu l-a urmat, a rămas acasă, cu năpastele pe cap și luptându-se cu ele" (p. 29). Născoceste proverbe, pe marginea celor existente: "Zilele negre, care în mod paradoxal fac să albească oamenii" (idem). Înțelepciunea țărănească, cu umorul ei adesea intrinsec, scorește poante de umor negru: "Când dedeam de necazuri, el părea pregătit și pentru altele noi și ne încuraja: "Dacă dă Dumnezeu, vine și mai rău" (p. 175). Sau, dă replică unor dictoane celebre: "Precum criminaliștii se conduc după dictonul: "cherchez la femme", așa securitatea era obsedată de alt dicton, căutați intelectualul" (p. 257).

Portretele înghebate de Ioan Muntean sunt scurte, fără supliment de informații ce să îngreueze întregul, plastice cu eleganță, urmărind exclusiv necesarul.

"Gheorghe Rednic, din Săpânța - Maramureș. Despre el am mai scris că se bucura de multă prestață printre toți colegii de an. Era un băiat chipeș, înalt, svelt, cu ținuta dreaptă, puțin blond, cu trăsături regulate, purta ochelari cu rama fină. Avea o voce plăcută, catifelată și îmi plăcea să-l ascult când cânta împreună cu Liviu Boț, un prieten și coleg băimărean. Îmi aduc aminte cum după terminarea anului I - era în 1943, el mersese acasă la mama lui, căci tatăl pare că murise. Ardealul pe atunci era o parte la unguri. Când s-a întors, mi-a arătat ce-și cumpărase de acolo - un ceas nemțesc de mână, niște haine de ștofă mai bună decât la noi. L-am întrebat:

- Bine, măi Georgică, dar de la noi ce-ai dus acolo? (eu gândindu-mă la negoțul de frontieră).

El mi-a răspuns, luminându-se chipul său frumos:

- Măi, Ioane, măi, am dus șapte abecedare românești pentru copiii din satul meu" (p.25). Replica - Ioan Muntean e un iscusit mânăitor al ei - aduce lumini noi, condensându-le asupra chipului arătos al băiatului și îl transformă într-un simbol românesc plin de noblețe al unei epoci triste.

I se opune chipul stâlcit al caraliului: "Primul-gardian, o momâie slabă și încovoiată ca un semn de întrebare, bucuros că scăpa de noi, ori poate și pătruns de noua credință care-l propulsase șef, ne-a urât: - "Siberia să vă mănânce." (p. 26). Caracteristică este confuzia de sentimente, căci din blestemul adresat "dușmanului de clasă" reiese că socotea Siberia un ținut al spaimei și nu unul cuprins în geografia simplă (și formativă de caractere) a "marei prietene", țara de la Răsărit. Pe cea din urmă, pe care o slujea, o socotea bună doar să pedepsească cu ce putea fi conceput mai rău: Siberia!

E o adevărată metodă a autorului ca rostirea scurtă, din final, să completeze portretul depănat până la ea. În încăperea unde se aflau deținuții a fost adus unul nou, "un băiat brunet-bine, Jan Manolescu, din Ialomița. Mi-aduc aminte că atunci când a intrat în cameră, îmbrăcat cu niște haine de culoare închisă, cu pantaloni vârați în ciorapi, cu o paporniță mare sub braț, drept geamantan, se uita descumpănit la puzderia de oameni ce eram în cameră, până când, ducându-se la el unul dintre noi, l-a întrebat: - "Dar dumneata din ce taraf mai faci parte?". S-a pornit un râs general, care imediat l-a integrat și pe noul venit, cel cu aer de lăutar" (p. 30).

Deoarece următorul deținut este frecvent pomenit în memoriile reeducărilor, pentru suferințele sale ieșite din comun, voi profita de prezentarea sa făcută de Ioan Muntean, pentru ca cititorul să afle câte ceva despre

acest mare victimizat. "Al doilea student sucevean era macedoneanul Gioga Parizianu, student în anul II la Medicina ieșeană. Un băiat scund, fălcos, dârz, perseverent. Născut la Gorna-Djumaia, în Bulgaria, făcuse primele clase la liceul românesc din Sofia și era mândru de școala și de uniforma lor de acolo, unde se distingeau de bulgari nu numai prin limba, dar și prin ținuta lor. În baza schimbului de populație prevăzut în acordul de cedare a Cadrilaterului, în septembrie 1940, batrânul Parisof, cum îl chema pe tatăl său pe atunci, sătul de dușmănia ce-o purtau bulgarii vlahilor-aromâni, a făcut formele convenite și în 1942 s-au strămutat în România, unde pentru bătrânii familiei limba era parcă străină, deși de un neam, dar unde nimeni nu-i ura pentru legea lor. Au fost repartizați la Moinești - Bacău. Un frate mai mare al lui Gioga era la Constanța, un altul era student la București și-l chema Parizescu, vrând să se integreze românilor nord-dunăreni, iar cel mai mic, Paris - Pisi - era încă elev la liceu, lângă părinți și a păstrat numele strămoșesc Paris (fără -escu și fără -anu, cum i-au botezat la biroul populației, precum făcuseră și bulgarii când le-au adăugat pe -of în coadă). Gioga avea de făcut 20 sau 25 de ani, nu mai rețin exact, pentru că fusese implicat într-o echipă băcăuană care depozitase în munți armament rămas de la război. Ghiță Ungurașu adunase ce găsisese risipit prin locurile natale și a îngropat "comoara" într-un adăpost făcut anume în munții din preajma stâniei tatălui său. Gioga participase la această acțiune de îngropare. Nu mai rețin de unde s-a dat fir, dar pe el l-au deznodat în băți. L-au bătut și l-au înfometat până a innebunit literalmente. În această stare l-au dus să dezgroape depozitul și - după cum povestesc alți martori - când a trecut pe lângă stâna baciului Ungurașu, s-a repezit la trocul câinilor și a băut zerul din troc. Nici apă nu-i dăduseră nu știu câtă vreme. Era un băiat cuminte, modest și dornic să învețe orice, căci recunoștea că a avut dificultăți cu limba. Era primul aromân cu care steteam mai mult de vorbă și-mi plăcea să-l ascult cum vorbea românește - daco-româna -, cu gura mai închisă, cu vorba strecurată - parcă - printre dinți și cu litera **r** pronunțată mai scurt"(p.42-43).

Ni se prilejuiește să-l vedem 'în acțiune' pe unul dintre numeroșii poeți născuți, ca atare, în pușcărie. Cazul de față este dramatic, pentru că scriitorul ('în minte'), după săvârșirea a șaisprezece ani de temniță a fost condamnat alți douăzeci și cinci de ani - peste pedeapsa similară dobândită pe timpul lui Antonescu, în curs de suportare tot mai dificilă - tocmai pentru versurile concepute în umbra grațiilor. "Acum am nimerit în cameră cu nea Aurică Dragodan, care făcea pușcărie din 1941-42... I se spunea Magistrul, căci învățase pe mulți, în viața lui. Era originar din Alexandria, își pierduse libertatea după rebeliune, într-un proces al Fraților de Cruce. Era un băiat slab, cu figura de ascet, nici nu era de mirare după atâția ani de subzistență la toarta cazanului pușcăriei. Doar și Argezi constatase că "De foame și chinul răbdării / Lipită li-i burta de șira spinării". Dar era vânos, optimist, destul de zâmbitor după atâția ani sub zăbrele. Se plimba mult prin cameră, tăcut. Nu bănuiam că se ocupa cu poezia, era modest și niciodată nu ne-a spus ce-a compus"(p. 44-45). Mai descoperim că același contribuia la îmbogățirea repertoriului de colinde al colegilor. "De la (el) am învățat niște cuvinte noi pentru melodia O ce veste minunată. Pe unele le-a pus pe seama lui Radu Gyr, dar multe erau ale sale, într-un stil care nu era pastişă, căci izvora din aceleași suferințe și se înscriau în canonul melodiei"(p. 50). Autorul însuși - Ioan Muntean - participă la emulație și, după 42 ani, când își redactează memoriile, mai ține minte compoziția sa ocazională, pe care o transcrie, dând dovadă certă de dar poetic:

"Călătoare logostea / Locului rămâi. / Să cobori pe-un fulg de nea / Să te prind în mâni. / Să te port cu glas plăpând / Binevestitor / Peste părțile din gând / Prin ogrăzi de dor. / Tu să arzi, eu să colind / Peste ani și zări / Amintiri de mult se-aprind, / Albe lumânări. Refren: Linu-i Seara Sfântă, lin, / Glas de îngeri cântă lin / Robilor alin. / Linu-i cer de stele plin / Raze prin zăbrele vin / Robilor alin"(p. 49).

Este la fel de util să preluăm portretul lui Dumitru Gh. Bordeianu, autor discutat în cartea de față: (El) "avea altfel de fire. Era mic de stat, cu o mustață lungă, de unchieș sfătos, la vorbă ca un moldovean din cei ai lui Creangă și Sadoveanu. Încet, încet, s-a lăsat la vorbă și ne umplea zilele cu povestirile lui. Era mai în vârstă (...). Cauza întârzierii școlare a fost războiul. Mitică făcuse șapte clase primare și apoi a mers la liceu. Cum amânarea de studii nu se dădea decât pentru clasele 7-8 (ultimele două, din liceul de pe atunci), l-a luat la armată și a mers până la Cotul Donului ca soldat.

Și ce frumos povestea el, nu ca alți combatanți. (...) și acum după mai bine de 40 de ani țin minte cele petrecute de el, de parcă eu le-aș fi trăit"(p. 67).

În privința lui Viorel Gheorghiuță, semnalat de mine aici ca a fi scris un adevărat eseu asupra rolului mântuitor al poeziei, în temnițe, și care, în memoriile sale închină multe pagini epocii când a început să

conceapă versuri, după gratii, pomenindu-și baladele preferate cu care a ieșit de acolo, voi recurge tot la Ioan Muntean - un sensibil - pentru a afla ceva despre acele scrieri din care nu am la dispoziție nimic. *"Deși viața de claustrare la care eram supuși ar fi presupus mai degrabă abordarea lirismului, majoritatea celor care și-au încercat muza au recurs la epic, balada fiind o specie la care se apela adesea pentru manifestarea sentimentelor. În eroii aleși se transpunea de multe ori firea poetului și uneori idealurile nerealizate.*

Gheorghiuță mi-a recitat câteva realizări de acest fel. Țin minte că la o remarcă făcută de mine asupra faptului că eroii lui - în balada aceea, Fata din turn, niște nordici - nu realizează nimic, el mi-a răspuns că tocmai asta a vrut el să exprime, eterna dorință de care trebuie să fie cuprins sufletul omenesc. Scria în versuri scurte, în metrica populară a Luceafărului și abunda în metafore, ca Radu Gyr. Se realiza în forma clasică, respectând ritmul, rima și măsura, majoritatea poeziilor din închisoare rămânând la această modalitate de exprimare. Avea talent remarcabil și am regretat, după eliberare că nu l-am regăsit, publicat. Merita"(p. 82).

E util pentru cei râvnitori să cunoască viața și trăirile poezilor români să citez una dintre descoperirile reeducatorilor pentru aducerea la linia de gândire marxist-leninistă a acestui poet încă nepublicat, student teolog și în filosofie la ceasul arestării. Fragmentul ne îngăduie să-l privim în acțiune și pe cel mai rafinat poet de pușcărie, după titanii Nichifor Crainic și Radu Gyr, anume pe Sergiu Măndinescu.

"Am mai spus că efectivul camerei s-a mai schimbat. Plecaseră unii, ca Opreșan, și Vasiliu, și Hoinic, și veniseră alții, dintre care îl rețin pe Sergiu Măndinescu. Acesta era un student mai tânăr, de pe la Craiova, și părea înzestrat cu talent literar. Nu fusese legionar, era dintr-altă organizație. El ne-a povestit, celor cu demascarea terminată, conținutul "Poemului Pedagogic", al lui Makarenko, și am avut impresia să-l citise de curând, din camera din care venise, căci prea știa cartea în amănunt. Nu sunt sigur de aceasta, dar așa am presupus atunci (...).

În preajma Paștilor, Măndinescu a lipsit câteva zile din cameră. Când a revenit cunoștea scenariul de blasfemie în care avea să se desfășoare sărbătoarea. Și din celelalte camere a lipsit câte unul, tot atunci. Gheorghiuță Viorel, fost teolog, a primit rolul lui Iisus Hristos. Ca într-o liturghie neagră, i-au atârnat de gât niște organe genitale, confecționate din săpun la camera "4 Spital". A fost suit pe hârdăul cu dejecte și ținut acolo poate întreaga zi, iar în jurul său au fost siliți să țopăie pe melodie de conga dar cu cuvinte de blasfemie cei câțiva care mai rămăseseră în demascări. Rețin numai figura nespuse de tristă și disperată a lui Ion Scutaru, care era cel mai înalt din cameră. Gheorghiuță avea un chip atât de descompus încât nu cred să îl fi dat suferința fizică, ci marea lui durere interioară. În cadrul reeducării lui Țurcanu, blasfemia era la mare rol. Toți cei ajunși pe mâna lui erau puși să înjure, să dovedească prin vorbe că au renunțat la trăirea lor sufletească, această trăire fiind considerată de factură legionară (...).

N-am înțeles. (...) Nu am putut înțelege niciodată abjecția. Aici era mai mult decât atât. Batjocorirea sufletelor, care se făcea aici, am găsit-o fără nici un sens, decât poate dorința intimă a lui Țurcanu de a afirma atotputernicia răului, sfidând oamenii, căci lui Dumnezeu îi nega demult existența. Logic, dacă ceva nu există, nu te lupți cu acel ceva. Dar el lupta cu sufletele oamenilor, pe acestea voia să le nimicească. Am privit cu milă și cu groază, deși pe fețe toți reeducații se făceau a gusta spectacolul (poate că unii chiar să-l fi gustat, să fi devenit asemeni Tartorului cel mare).

Bietzii oameni dansau despuiați conga, în jurul lui "Crist", Gheorghiuță Viorel, teologul. Sufletul lui Gheorghiuță mai fusese zdruncinat când un prieten mai mare, căruia i se închina și pe care îl stima, hai să zicem că l-a lovit la grămadă, căci așa era piesa, dar ce l-o fi îndemnat pe acela ca la demascarea publică, din limbric filosofic să nu-l scoată. Cine l-o fi obligat pe acel șef direct să-l batjocorească persiflându-i pregătirea filosofică și râzând totodată de fizicul lui de om slab, lung și încovoiat? Pe Gheorghiuță sunt sigur să l-a iertat Dumnezeu pentru că nu a reușit să nu-l batjocorească. A fost un om și nu a putut mai mult.

Căci prea puțini au ales moartea ca mijloc de scăpare. Cunosco cazul celui care a sărit din capul scârilor, Șerban, dar așa ceva acum nu mai era posibil. Eram noi, plontoanele, care vegheam să nu se sinucidă nimeni"(p. 99-100).

Una dintre marile victime ale demascărilor (există mai multe mărturii asupra trupului său ce, la baie, dezvăluia găuri adânci în carne, cicatrizate, dar nedispărând niciodată), ajunsă călău, apare ca un îndrăgostit de poezie, încă din libertate.

"Pe Pop Cornel nu l-am cunoscut ca având preocupări literare. De aceea am rămas surprins când o dată mi-a recitat, nu mai știu dacă numai pentru mine "Balada mistrețului cu colții de argint", a lui Ștefan Augustin Doinaș (colegul meu din primii doi ani de la Medicină). Până atunci eu nu cunoșteam această alegorie a prințului din Levant, care cade răpus de propriul său ideal. M-au încântat gradațiile folosite de poet pentru exprimarea ascensiunii în goana după "eterna dorință"(vorba lui Gheorghiuță, de mai înainte). Și m-a mulțumit finalul ambiguu, cu ultima poruncă a prințului: - "Mai bine ia cornul și suflă într-una / Să suni până mor, către cerul senin."Ce-o fi vrut să zică însângerațul prinț? Că lupta lui continuă, la chemarea neogoiță a cornului? Ori că vrea să spună cerului biruința sa, căci a ajuns sfârțecat să-și vadă idealul, pe care omul de rând, sluga, nici măcar nu-l întrezărea. "Atunci asfințea peste creștete luna / Și cornu-a sunat, însă foarte puțin."Apus de lună, apoteoza de erou, care prea puțin și-a văzut idealul, iar omul de rând, sluga, nu i-a înțeles niciodată lupta, dar s-o mai continue.

Așa cum nu l-am înțeles nici eu atunci, de ce mi-a spus balada aceasta? Am crezut că doar supus de frumusețea ei. Abia mai târziu am înțeles, el a ales alegoria, ca să-mi spună propria lui durere. Altfel nu mai avea curajul. Nu cred că a fost o întâmplare și că era singura poezie care o știa, căci alta nu mi-a mai spus. Numai că mistrețul care l-a răpus era un porc de rând, adevăratul mistreț gonind mai departe prin codrii de aramă"(p. 82-83).

Va să zică, poezia nu este numai preocupare a creatorului ei și a degustătorilor care o învață pe de rost, nu este numai mijloc de transmitere a culturii; ea e și cale de mărturisire, prin tăinuire, alegoric, cum spune autorul.

Iubitorul de literatură națională se cuvine să afle unde te putea conduce intimitatea cu un scriitor neagreat de regimul comunist - fără ca el să se numere între aceia socotiți "bandiți"deoarece făcuseră politică. Mă refer la ancheta Dr. Iubu, o.r.l.-istul apropiat autorului **Cruciadei Copiilor** . Lucian Blaga "se găsea în epoca de dizgrație, mărunț slujbaş la o bibliotecă, atât cât să nu moară de foame. La sfârșit de săptămână îl ducea la stațiunea Valea Drăganului unde el își construise o cabană de odihnă. Maestrul a compus pentru amfitrion o "inscripție pe grindă", scrijelată apoi de un meșter drept "memento"pe grinda frontală. Doctorul mi-a recitat-o, dar n-am reținut-o. O mai fi rămas?"

Ceea ce interesa Securitatea era cum 'transmisese' profesorul universitar poemele lui Blaga în străinătate, ceea ce era doar bănuială, căci lucrurile nu avuseseră loc, nici măcar în intenție. "În țară îi apăruse traducerea după Faust, dar se vorbea și că poetul a fost propus pentru premiul Nobel.

Și dă-i (bineînțeles că bătaie). Degeaba protesta anchetatul că nu el are legături cu cei care umblă peste frontiere, ci numai autoritățile și membrii de partid. Mâna dreaptă, ridicată drept scut deasupra capului, să pareze ranga, a rămas inertă, cu o durere ascuțită, care l-a secăt: se rupseseră amândouă oasele antebrațului. (Chirurgia O.R.L. este de mare finețe și Iubu își pipăia și acum antebrațul, îngrijorat dacă va mai putea opera vreodată). Nu mai rețin numele călăului - a fost un maior (...).

Noaptea l-au dus la Clinica de Ortopedie, cu un cojoc peste cap, iar acolo i-a pus mâna în gips un laborant, care era pe atunci secretarul organizației de bază. Medicii toți îl cunoșteau pe Iubu și securitatea nu dorea popularizarea ororilor ce le săvârșea.

Cu mâna în gips, ancheta pe tema începută continua. A fost probabil perioada în care se căuta reconsiderarea poetului (a filosofului, nu încă). A venit un colectiv de la București, de pe la Minister, Comitetul Central, că au fost vreo patru, cu aceleași întrebări asupra operei eventual expediate în străinătate.

Maiorul care-i frânsese brațul, ca să pareze o eventuală întrebare a cuiva despre aparatul gipsat ce-l purta anchetatul, a luat-o înainte cu vorba (către Iubu): - "Vezi, domnule, ce nu ești atent?" Apoi, către cei patru străini, între care doi colonei:

- "S-a suit cu picioarele pe closet și a căzut." Și iar către Iubu:

- "Să fii mai atent altă dată!"

Anchetatul și-a exprimat nedumerirea asupra faptului că eventuala premieră a "domnului profesor" ar putea indispune pe cineva.

- "Ar fi o cinste pentru cultura română - a zis el. Uitați-vă, de curând a venit cineva de la București, care fusese în străinătate și vizitase muzeul Goethe, de la Weimar, în care între altele sunt expuse și traduceri făcute după **Faust**, în toate limbile culte ale pământului.

- "Să știți, Maestre, spunea oaspetele, traduceri acelea sunt expuse în ordinea valorii lor literare, realizate de traducător. A dumneavoastră se găsește în locul doi.

La care un colonel dintre cei doi a replicat:

- "Cine știe ce legionăroi o fi pus-o acolo." Nu știa tovarășul cu stele că Weimarul este în D.D.R. iar pe acolo nu trăiau legionari, căci i-ar fi extrădat frații socialiști"(p. 178-179).

Această sensibilitate la soarta poezilor închiși se datorează și faptului că Ioan Muntean însuși este, ocazional, versificator, cum am mai văzut-o. A conceput, printre altele și o colindă cu muzica ei cu tot:

"Seară sfântă, Seară mare
și senină, de Ajun.
Pe la casa noastră oare
când mai vine Moș Crăciun?
Că sunt ani de când în zare
pruncii cată în zadar
și ca-n orice sărbătoare
mama plânge. Plânge iar.
Moș Crăciune, Moș Crăciune.
du sfârșitul suferinței
și seninul sărbătorii
pruncilor ce-și plâng părinții,
mamelor ce-și plâng feciorii.
și din tainica-ți desagă
ce-o purtai în alte dăți
să-ți reversi pe țara-ntreagă
darul sfinte libertăți."

La fel, citează din **Parodie de vară**, pastișă după **Rapsodia de toamnă** a lui Topârceanu:

"Prin parfumuri, mai vestite
au ajuns Garoafele,
Răsfățate și iubite
ca dactilografele.

*

*Din tulpina mușatină,
toate Romanițele,
în halate de lumină
fac pe doctorițele.*

*

*Și mai yace Bob Negară
ce ca și tăciunii e
că duduia Primăvară
se mărită-n iunie.*

*

*Fiindcă Mac, îl știți, băiatul
cel cu ten ca zorile
A fugit la câmp, ingratur
îndrăgind Cicorile*

*și spunând că ele tot i-s
pururi în memorie,
Le-a lăsat un Myosotis
Probă iluzorie.*

Puteam să stau de unul singur, fără plictiseală, multă vreme, am găsit antidotul!"(p. 238), exclamă poetul improvizat de frica pierderii minților. Iar acest rol preventiv, în ceea ce privește dezechilibrarea prin izolare de oameni, al poeziei, ca punere în mișcare a tuturor puterilor intelectuale și afective, ca și a memoriei, trebuie luat în seamă de medicii psihiatri, care, dealtfel cunosc rolul defulator al altor arte, anume cele plastice. Trimit cititorul la paginile închinat de Viorel Ghorghiță rolului mântuitor al poeziei, pentru deținutul politic din temnițele comuniste. Până una-alta, trebuie să recunoaștem că unele rime create de Iona Muntean în 'păștișă' sa citată cu zgârcenie, sunt remarcabile: "tăciunii e - mărită-n iunie; tot is - Myosotis"

Un alt mijloc de portretizare, printr-o singură trăsătură de condei, este dialogul. În privința lui Ioan Muntean afirm că talentul lui dramaturgic merita mai multă atenție din partea sa. Replica îi este 'vorbită', înainte de a ajunge pe buzele cuiva, e veridică, e caracterizatoare, scurtă, se leagă de precedentă (aici, reluând câteva cuvinte, procedeu uzual în comedie), are culoarea vieții.

"- Păi bine, domnu' Dina (îl chema pe acela Dina Florea și a ajuns ulterior ofițer, distingându-se prin brutalitate), ne dați fasole în ziua de Crăciun?

- Măi Cojocarule, spune tu drept, ai mai mâncat tu fasole în ziua de Crăciun?

- N-am mâncat, domnule, niciodată.

- Vezi, mă, noi îți dăm să mănânci ce n-ai mâncat nici acas' la tat-tu. Și a plecat râzând batjocoritor"(p. 50).

Nici o comentare a firii unui portretizat nu este aptă să definească atât de clar firea ca replica spontană, pe care Ioan Muntean o reține peste zecile de ani:

"Îmi aduc aminte de un "șef de nicovală"(la fiecare nicovală era un șef care mânuia un ciocan mai mic, în jur de 1 kg. Și un "ciocănar"cu un baros de 7 kg., pe post de ciocan pneumatic, (se referă el la fabrica penitenciarului Gherla; n. n.). Îl chema Megheleş Adam, era din părțile noastre, din Caraș - și îmi spune odată, mândrindu-se cu cât lucrează el:

- "Nea Muntene, am să bat până cade jos ciocănarul."

Îngrozit, dar fără curaj de a-i micșora elanul stahanovist, îi zic:

- "Dar ce-ai să faci dacă nu se mai scoală?"

- "Nu-i nimic, îmi iau altul de la bucătărie."

Căci tot Goiciu introdusese sistemul ca să recruteze fierari dintre lucrătorii de la bucătărie, iar cei epuizați de munca de la baros să-i dea tot acolo pentru refacere. Nu-l costa nimic, le dedea mâncare din porțiile celorlalți deținuți și, iarăși, nu de la el"(p. 121).

Alteori, replica este unică; îi răspunde tăcerea stuporii. "Cum îi întâlnește, aceia îl iau de braț și îi spun: - "Ei, mări, ți-ai sărutat fetița la plecare, pentru ultima dată, că n-ai s-o mai vezi."Până să se dezmeticească, l-au îmbrâncit într-o mașină care se afla în apropiere"(p. 156).

Cititorul a fost avertizat din timp că în fiecare dintre prezentările făcute aici autorilor de memorialistică privind reeducările rezerv o secțiune - când materialul este suficient - personajelor - tragic - Șura Bogdanovici și - criminal - Eugen Țurcanu, care, cel din urmă, a ucis în solda propriei prostii ce l-a îndemnat să creadă în cuvântul și făgăduințele Securității. Până acolo, Ioan Muntean propune câteva date despre Janu Popa, asupra cărora ne vom opri, se va vedea curând de ce.

Pe acesta îl cunoștea din 1944, vara, cu prilejul refugiului la Oravița al celui numit . Amiciția lor se strânsese prin aceea că prietenul lui Bogdanovici împrumuta cărți de la autor, ceea ce conferea un aer romantic-cărturăresc prieteniei adolescente înjghebate. El învăța multe despre Basarabia, regiune străină lui, abia acum devenind familiară, prin entuziasmul lui Janu, nativ de acolo și care se înflăcăra la amintirea ei. "Aflând acum despre dezertarea lui, am rămas surprins neplăcut, eu cunoscându-l cu totul altfel, cu puternice simțăminte naționale și religioase"(p.44) . În închisoare i-a parvenit zvonul că Popa, "trecând sincer de partea lui Țurcanu, i-a divulgat aderarea oportunistă a lui Bogdanovici la reeducare. Șura voise ca aderenții lui să-și însușească cunoștințe de ideologie marxistă, să dea astfel aparența trecerii la noua societate, în scopul eliberării înainte de termen. Divulgarea planului său de către Popa Janu a fost pretextul bătăii cumplite în care s-a sfârșit bietul Bogdanovici, care a murit implorându-și călăul: - Nu mă omorî, Eugene, nu mă omorî"(idem), ceea ce rămâne o legendă.

Ca destui alți memorialiști, Ioan Muntean simte nevoia să se explice în legătură cu mărturisile ce urmează să le facă. "Despre "Cazul Pitești"au scris mulți, cel mai adesea din auzite. Cei care au trăit drama (...) se feresc să vorbească public. Cei care o fac, au avut șansa și nu s-au compromis prea mult, fie acolo, fie mai târziu."Această manieră de a scuza propriile purtări este elegantă, nu recurgând la negarea adevărului, ci la atenuarea lui, în conformitate cu neimplicarea totală și criminală; alții spun de-a dreptul că ei nu au trecut de partea demascatorilor decât în calitate de planton (Voinea) sau ignoră acest aspect autobiografic. "Dar în afara morților martirizați, care ne-au spălat onoarea tuturor, ceilalți toți care au trecut prin sinistru, au devenit ori torționari ori delatori, atât cât i s-a cerut fiecăruia, bineînțeles că sub teroare. Unii au plusat și au făcut mai mult decât era necesar ca să supraviețuiască. Unii s-au redresat mai devreme, alții mai târziu și foarte puțini au fost consecvenți cu mârșavia în care au intrat fără voia lor."

Scriitorul adaugă constatări de ordin general cu privire la celalalte autobiografii și o concluzie însemnată ce se impune ca metodă de lucru pentru viitorul istoric al fenomenului:

"Faptele sunt adesea răstălmăcite, din interese care vor să disculpe fie victimele, fie călăii și stăpânii acestora. Nimeni nu poate să reconstituie Piteștiul, decât dacă se vor aduna episoadele din fiecare cameră de supliciu și din toate perioadele. Au fost trăsături comune, dar și particularități legate de cinismul personal al torționarului. Mozaicul se compune din plăcuțe și eu nu am pretenția să fiu decât o plăcuță. Cine poate, să le adune și pe celelalte.

(...) Nu toți au avut nefericita ocazie de a deveni torționari. Au fost cei trecuți la urmă prin demascări. Aceștia n-au mai avut pe cine bate și li s-a cerut doar să devină turnători (a se vedea mărturisirile lui Aurel Obreja, culese de subsemnatul) . Și s-au supus. Deprecierea morală, până la devalorizarea totală a studențimii, care reprezenta partea cea mai dinamică a Rezistenței, a fost realizată.

Eu de fapt nu fac descrierea generală a fenomenului ci doar atât cât face parte din biografia mea.

Spovedania (...) este foarte greu de făcut public. Duhovnicul îl ascultă în taină pe cel îngenunchiat, căci taină este spovedania. Cu riscul de a fi disgrațiat, continui să povestesc cel mai sumbru episod din viața mea"(p. 51-52).

În camera unde s-a confruntat cu demonii, i s-a făcut loc pe preș, alături de un student bucureștean al cărui nume nu trebuie să lipsească dintr-o Istorie a Literaturii Române, cu atât mai mult: de Detenție, cu cât și bunicul său, nuvelistul, fusese condamnat, la timpul său. Este vorba de studentul național țărănist, nepot de fiică al lui Ioan Slavici și al unui profesor de la Liceul Lazăr, Scarlat Struțeanu, de origine germană (numele său inițial fusese: Strauss) .

În cele ce urmează vom regăsi toate calitățile de prozator ale autorului, compunând panorama primului contact cu minciuna ridicată la rang de supremă dreptate. Dialogul spontan, umorul, forța portretului din trei linii și câteva puncte, vivacitatea frazei, se conjugă pentru a exprima surpriza și teama.

"Abia am intrat în cameră, ne-am așezat pe preșuri, când unul din cei din fundul camerei, mai înalt, blond, cu ochelari cu rama albă, metalică, a venit până în mijlocul camerei și ni s-a adresat nouă, noilor veniți:

- Ia ascultați aici, noiăștia de aici ne-am hotărât să pornim pe alt drum, să ne reeducăm. Voi ce părere aveți?"

Prostia s-a cățărât în copac și a bombănit ceva ce pare a fi gând găfâit.

"Se făcuse liniște, toți stăteau parcă în așteptare. Oare chiar așa de curioși sunt, să ne vadă părerea? Mă gândii repede, treaba lor pe ce drum au luat-o, eu tot nu-i mai pot opri, căci merg pe calea asta cu mult mai bine de un an. Și apoi credeam că sunt numai câțiva, cum fuseseră la Suceava.

- Hai, bădia Costache, se adresă același, cu ton batjocoritor, lui Costache Opreșan, ce părere ai?

- N-am nimic împotrivă, răspunse acesta.

- Dar voi, ceilalți?

- Nici eu n-am nimic împotrivă, răspunsei și eu, socotind răspunsul compatibil cu coexistența, prin neamestec în treburile lor. Dintre paturile din fund mai ieșiseră și alții, din acelaș grup cu primul, care uitându-se roată peste toată camera, îi asmuți:

- Ia auziți, măi.

Și ca la un semnal, de fapt acesta și era semnalul convenit, căci ne așteptau de mai înainte, venirea noastră era pregătită, au sărit din toate părțile asupra noastră. Dedeau care cum puteau și unde apucau, cu palmele, cu pumnii, cu picioarele. Se făcuseră cinci grămezi, în jurul fiecăruia din cei cinci care am venit. Nu mai puteai opune nici o rezistență, decât să te îndoi și să-ți pui mâinile deasupra capului, dar curând totul a fost inutil, căci ne-am prăbușit și nu s-au mai aplecat asupra noastră, ci au sărit cu picioarele, șutând și călcându-ne.

Același dirijor, pe care l-am crezut atunci a fi Țurcanu, iar pe cel de lângă el Bogdanovici (cum auzisem că-i chema pe șefii reeducării sucevene), a intervenit, apărându-ne:

- Lăsați-i, măi, că-i omorâți.

Și ne-a trimis pe toți la loc. (...)

Bătaia asta a fost doar aperitivul, față de cea care aveam s-o mâncăm în continuare. Dar a fost suficientă ca să răstoarne multe în mine. Acum nu mă bătuseră dușmanii, pe care i-am înțeles de ce-o făceau. Dar aceștia de lângă mine, care crezuseră toți ca mine, care fuseseră tot oameni cu frica lui Dumnezeu și cu dragoste de oameni, cum se poate să se fi schimbat așa? Și Vili, și Ilie, și Vasile, prietenii mei de până mai ieri, urlau cu lupii împreună. Și de ce mă băteau toți, căci nu le-am stat în cale cu nimic, chiar dacă și-au luat altă orientare, nu-i împiedicam noi, care stătuserăm până atunci la celule și nici nu știam, nici nu-i vedeam ce fac. A urmat imediat lămurirea.

Șeful, cel pe care îl crezusem Țurcanu, se chema de fapt Max Sobolevski, iar ajutorul lui (de-l credeam Bogdanovici) era Adrian Prișecaru (...).

Abia ne așezasem pe preș, că presupusul de mine Țurcanu (Sobolevski) începe iar vorba:

- Noi suntem horărâți să distrugem pe toți bandiții, să distrugem Mișcarea Legionară. Hai, bădie Costache (moldovenii obișnuiseră să spună la șefii legionari "bădie"), i se adresă iar lui Opreșan, cu același ton batjocoritor, dublat însă acum și de ură, parcă, spune, din câte banditisme ai făcut tu, le-ai spus pe toate în anchetă?

- Da, tot, zise cel întrebat"(p. 55-56).

O nouă tornadă, cu călușul în gură. Apoi, acuzația că duceau viață legionară în închisoare, că nu erau respectuoși cu gardienii, că nu erau de acord, între ei, cu măsurile administrației, toate, de altfel, iscodite de bătauși încă de când sosise grupul de cinci și ceilalți se prefăceau apropiații noilor veniți, punându-le tot felul de întrebări la care cei puțini, cu naivitate, răspuseseră cinstit.

"La urmă, când ne-au îngrozit cu bătaia, ne-au pus să ne batem și noi, unul pe altul"(p. 57). Până și Gioga, ce câștigase admirația celor cinci, anterior, dar pe care-l zăriseră, de cum intraseră aici, umblând susținut de alții doi, fu pus să dea în Opreșan. "Bietul Costache devenise mijloc de verificare a desolidarizării tuturor celorlalți de Mișcarea Legionară"(idem).

Când li se ceru "bandiților" să-și facă demascarea și fură așezați "în poziție", constatară că majoritatea călăilor lor intrară și ei în aceeași poziție, cu o tăbliță de săpun și un ac în mână, să-și scrie ...propiile amintiri.

"În această fază a demascărilor (...) am fost puși să ne facem public autobiografia, intitulată acum autodemascare. Ceilalți îl ascultau pe vorbitor și intervineau unde li se părea că acesta nu este destul de clar ori că mai ascunde ceva" (p. 58).

Consemnarea imediat următoare, din păcate, constituie una dintre rarele observații privitoare la reeducările ce au premers eliberarea tuturor deținuților politici, prin grațiere, reeducări la care au participat toți internații de la Aiud, minus câțiva buni de număr pe degete, ce le-au refuzat cu pedeapsa izolării la 'neagra' și riscul (amenințarea) de a nu beneficia de decret. "Cine citește vreo carte care descrie autodemascările de la Aiud din 1962-1964 nu va găsi decât o singură deosebire - pe bătrâni nu i-a bătut nimeni, i-a înfrânt numai mizeria îndurată în anii lungi de închisoare și soarta camarazilor lor care au murit între timp"(idem).

Ioan Muntean aduce o mărturie de o mare însemnătate în privința concluziilor instanței ce i-a condamnat la moarte pe reeducatori, ca unelte ale lui Sima în momentul când îi chinuiau pe bieții lor camarazi. Sobolevski i-a cerut lui Costache Oprișan:

"- Să scoți, banditul, instrucțiunile care le ai de la Vică Negulescu pentru reeducare."

Acela era unul dintre vârfurile reprezentându-l pe Horia Sima în țară.

"Oprișan a negat că ar avea așa ceva." După noua dezlănțuire, "Costache a spus apoi că la Jilava, venind o dată vorba de reeducare, cineva - nu mai reține cine - l-a întrebat pe Vică Negulescu, din comandamentul pe țară - ce ne facem în această situație. Acesta i-a răspuns acelui terț s-o accepte. Nu i-a dat însă lui nici o instrucțiune"(idem).

Comentariul atrage atenția că din această sămânță Ministerul de Interne a dezvoltat suspiciunea că reeducările i se datorau lui Vică Negulescu. Formularea lui Ioan Muntean nefiind suficient de clară nu indică întocmai cele petrecute la procesul reeducatorilor, după încheierea acțiunii lor criminale, când s-a adus acuzația că ordinul de a se porni reeducările a fost transmis de către Horia Sima însuși și de C.I.A., în vederea compromiterii regimului comunist. "Oprișan avea să fie dus de la Gherla la anchete, prin 1953 și în continuare, ca să-l implice ca șef moral al lui Țurcanu"(p. 58-59).

Ajungem și la Eugen Țurcanu.

"Văd că se deschide ușa și intră în cameră un tip fălcos, de statură potrivită, dar lat în spate, ținându-l de braț pe altul aplecat din spate, slab și palid din cale-afară. Acesta, cel slab, mi se părea îngrozit și aproape că tremura tot. Cel vârtos vine la Soare și-l pune să repete ce probabil "demascase"(așa se spunea la declarația-demascare).

- "Cum îi, banditul?"- către cel adus.

- "Pe Dumnezeuul meu, domnu' Țurcanu, că nu mi-am amintit."

- "Hm, făcu acesta, pe Dumnezeuul mă-tii." Și bietul adus la confruntare se frânse în două, sub greutatea pumnului aplicat în stomac"(p. 59).

Câteva alte rânduri despre Eugen Țurcanu.

"Ce impresie putea să-mi fi făcut încă de la prima vedere, decât de om rău, câinos, vulgar, o brută. Șef de reeducare? Avea mai degrabă apucăturile anchetatorilor noștri și aceleași metode dure, accentuate însă de dorința sa de reabilitare, întărite de impunitatea garantată ori poate numai asigurată de șefii actuali. Aveam să văd la el acte de sălbăticie de neînchipuit: să calci în picioare un om și să-l frământă (cu picioarele), cum fac cărămidarii cu pământul și să-ți asmuți ajutoarele să continue, ca să-i înveți cu câinoșenia (bunăoară cum l-a continuat o dată unul mai tânăr, Victor Gorbatai, care la început ezita să-și bătătorească victima cu picioarele). Țurcanu avea o inteligență diabolică, pe care aveam s-o descifrez apoi și de la distanță, prin rețeaua întinsă în jurul nostru, pentru a nu ne mai scăpa. Era un apostat hulitor de cele sfinte, zelos în a-i obliga și pe alții la apostazie, în numele materialismului filosofic pe care el l-a adoptat, zel despre care știam că-i caracterizează pe neofiți"(p. 59-60).

Dus de Sobolevski în camera unde se scriau pe hârtie cele recunoscute în demascare, acolo Ioan Muntean l-a întâlnit iar pe Țurcanu, "care, de cum am intrat, s-a uitat la mine cu o figură de băgat în sperieți:

"- "Și tu, mă, și tu ești bandit? (...) Ia bagă-te sub masă!" (p.60). Umilințe, umilințe, doar cu scopul de a cântări gradul de imbecilizare produs prin spaimă.

O altă apariție a lui aduce o trăsătură nouă a chipului său: rânjetul amical, expus pe 6 Decembrie 1950, la un an după încheputurile bătailor pentru cei din seria lui Ioan Muntean.

"Cum îi era obiceiul, a intrat fără gardian, pentru noi prin surprindere. Am înghețat, când l-am văzut; credeam că o fi plecat cumva și el împreună cu cei cu pedepse mici, la Canal, ca ceilalți cu demascarea terminată. Dar de unde.

Nu lăsa el lucrarea neterminată, tocmai cu "bandiții" cei mari, osândiții la munca silnică și temnița grea. Mi-am făcut o dată rugăciunea în gând, deși am început să mă îndoiesc de eficacitatea ei. Rămâneam singur, cu slăbiciunile mele. Dar singur ca toți cei care trecusem prin mâna călăilor, frații noștri, oamenii și camarazii de până mai ieri.

Nu mai știu dacă odată cu Țurcanu a revenit și Leonida Titus, ori revenise puțin mai înainte, sigur este însă că se găsea aici. Țurcanu s-a așezat pe priciul din stânga ușii, unde stătuse Leonida și a început să cheme la el pe cei din cameră, unul câte unul. Nu știu cum i-a chemat, prin intermediar ori l-a strigat pe fiecare. Nici nu mai știu dacă i-a chemat chiar pe toți. Dar cei chemați se duceau și el vorbea cu ei ceva șoptit. Când a intrat în cameră, pusese o mască jovială, ca de vechi cunoscut, cum de altfel era cu moldovenii. Nici nu știu ce a vorbit cu fiecare. Se făcuse în cameră o tăcere glacială și nimeni nu spunea vecinilor ce a vorbit cu noul venit.

A chemat amestecat și din cei bănuți de mine ca trecuți prin demascări, precum și pe ceilalți, netrecuți. Când mi-a venit rândul, m-a întrebat dacă îmi mențin atitudinea adoptată la "3 Parter" și la răspunsul meu afirmativ a spus că a venit timpul să dovedesc aceasta. Trebuiește făcută demascarea tuturor, să merg deocamdată la loc, iar când își va pune el șapca jos (nu mai rețin dacă șapca ori boneta, după cum nu mai rețin nici dacă se îmbrăcase ori nu în straie de ocnaș), să sar la bătaie pe cei de pe priciul opus, căci aceia sunt toți "bandiți": Sângeap, Păunescu, Șestac, Ignătescu, Macovei, Huțuleac.

E greu de spus starea sufletească din acel moment. Mă rugasem atâtea luni de zile să nu vină clipa asta și cum a întârziat aproape jumătate de an, începusem să sper că nici nu va veni. După întoarcerea celor trimiși la Canal iar mai trecuse o vreme, dar Țurcanu nu se grăbea, el știa că nu mai exista nici o scăpare pentru nici unul, toți trebuia să-și facă demascarea. Numai eu mai sperasem ca totuși minunea să se facă.

(...) Țurcanu a spus că momentul acțiunii îl va decide el și să fim atenți când își pune șapca pe prici.

Când a terminat cu convorbirile, s-a adresat întregii camere cu glas tare, spuse cam același lucru cu Max Sobolevski, ciracul său pe care am avut neplăcerea să-l cunosc la "trei Parter": Lupta contra Mișcării legionare și a tuturor "bandiților", reeducarea, și a încheiat exact ca Sobolevski: - "Să vă faceți demascarea, bandiților". După care și-a scos șapca și a pus-o pe prici.

În cameră s-a produs o busculadă, au început să sară la bătaie unii împotriva altora și nu țin minte să fi fost o bătaie reciprocă, mai mult unii dădeau iar alții să eschivau. Nici astăzi, după atâția ani, nu-mi explic ce s-a întâmplat în sufletul oamenilor de le-a înfrânt rezistența încă de la început. Pe mine m-a copleșit atunci (la "trei Parter") grămada, o cameră întregă de 60 de oameni care a sărit pe noi 5 care intrasem acolo în ziua aia. Dar aici agresorii erau o treime, zece, iar ceilalți 20 de oameni. Cum de n-au opus rezistență? Ce i-a paralizat? Dan Dumitrescu, Lungianu, Scutaru, Păunescu, erau înalți și voinici, cu excepția lui Macovei, care era scund, ceilalți erau toți de aceeași forță fizică, așa ca și cei zece agresori, iar ei fiind 20. Nimeni n-a țipat, bătaie ca între bărbați, cu icnete, dar fără un țipăt. De altfel ar fi fost inutil, căci gardienii parcă nici nu erau pe secție și nici nu s-ar fi amestecat, iar dacă ar fi făcut-o, ca în urmă cu un an la "4 Spital", când bătaia au început-o ei, în frunte cu directorul Dumitrescu, înstăpânindu-l astfel pe Țurcanu.

Deci nu forța fizică a fost factorul hotărâtor, în impactul suferit de agresați. La mine, când am intrat în demascări am spus că a contat foarte mult faptul că mă băteau ai mei, deținuți ca și mine și prietenii de ieri, de-a valma cu ceilalți. Mulți, toți. Probabil că strategul demascărilor asta a urmărit, prăbușirea sufletească din acest moment, care să te facă să capitulezi. O conviețuire de 6 luni de zile a creat anumite legături

sufletești între oameni, iar acum dintr-odată, cel cu care te-ai înțeles, ai povestit cu el, mărturisindu-ți unul altuia viața cu bucuriile și necazurile ei, acesta sare la bătaie și afli că este omul lui Țurcanu. Ți-a ascuns asta atâta vreme și de multe ori i-ai dat toată încrederea ta, fiind descoperit cu atâtea lucruri față de el. Pe unde am fost eu, la camera "3 Parter", cei mai mulți fuseseră cu pedepse mici, destul de eterogeni, dar aici erau greii închisorii, oameni presupuși cu un anumit grad de pregătire morală și politică. În ambele tabere ale beligeranților de aici, erau aceleași calibre de oameni. Nu te așteptai nici ca unii să atace, nici că ceilalți să cedeze, ei fiind în superioritate numerică.

Țurcanu și Leonida Titus treceau de la grup la grup și dedeau mai cu foc și cu îmbărbătări.

Când a crezut că momentul de vârf a trecut, a strigat precum făcuse și Sobolevski: Hoo, mări, mama voastră, că-i omorâți. Atunci rămăsesem eu tare mirat despre relațiile dintre cei care mă băteau și șeful lor și nu înțelegeam cum de te înjură un om pe care îl ascuți, cum de nu mai ai nici-o personalitate. Acum ajunsesem și eu ca aceia, eram sluga lui Țurcanu, făceam cum spunea el, iar el mă înjura.

Dar asta nu mai conta, conta numai rușinea mea față de oamenii în care dădusem. Nu pot spune că i-am bătut, i-am lovit totuși, ei au ripostat foarte puțin și în momentul acela nu știau de ce am făcut-o. Mai mult ca sigur credeau că am trecut de parte lui Țurcanu, dar cei mai mulți de aici nu cunoscuseră împrejurările în care capitulasem fiecare dintre noi... Aveau să devină și ei unelte, chiar dacă nu mai aveau altă serie de bătut, căci aceștia erau ultimii din închisoare, netrecuți prin demascări... Aveau să fie puși să dea unul în altul, nu la grămadă, ci față în față, ca să-l convingă pe celălalt să-și facă demascarea. Și cât doare lovitură de frate! Ori aveau să fie puși să toarne pe alții, când vor merge în altă parte. Și toți s-au supus.

A urmat trecerea pe priciuri, ca la "3 Parter", scoaterea săpunurilor, poziția de Buda, pentru aducerea aminte a celor ce trebuiesc demascate; toate prin care trecusem și eu, numai că eu acum eram "planton", îi supravegheam împreună cu Costache Opreșan, Pop Cornel, Nicu Eșianu, Popescu Ion - Nelu, Fag Negrescu, Mihuț Gheorghe, Dănilă Mihai, Gheorghe Mărculescu, Valentin Blagescu, Tetler Alexandru, pe "bandiții" care trebuiau să-și facă demascarea. Va să zică aceștia erau care trecuseră deja de faza care acum începea pentru ceilalți din cameră, dar care nu lăsaseră nici unul să se vadă ce a fost și ce este cu ei"(p. 90 - 93).

Cine erau aceia care au acceptat de la bun început să se atașeze metodei al cărei promotor primise Țurcanu ordinul să devină? Cei cu pedepse mici - așadar, care nu avuseseră răspunderi în Frățiile de Cruce, nefiind suficient de încercați. Mai mult, erau unii care, după o fugară trecere prin Frății, se dezisese de ele și se înscrieseră în organizațiile dependente de partidul comunist. "Din lotul nostru de la Cluj ar fi fost cazul lui Costică Juberian, un student la Drept, în momentul arestării - februarie 1949, era în anul III. Fiind înscris la comuniști încă din primul an de studii, ajunsese îndrumător politic pe Facultate. (...) Juberian a fost legat de lotul nostru pentru că nu și-a declarat la autobiografie legăturile clandestine din timpul liceului, iar la Cluj l-a găzduit o dată pe fostul lui șef, care ținuse fără știrea lui o întâlnire conspirativă în locuința gazdei. (...) Juberian a ajuns la Pitești șef de comitet de demascări într-o cameră (sucursală), iar la Gherla unul dintre șefii Biroului Organizatoric (deținuți) al fabricii, de unde apoi a fost dus în 1952 (1953?) și inculpat împreună cu Țurcanu și condamnat la moarte ca și acesta" (p. 62-63).

Apăsat toată viața de cele petrecute cu studenții naționaliști la Pitești și Gherla, Ioan Muntean caută permanent explicații ce să-i alunge și șteargă umilirea statutului la care a fost împins. De nu sunt explicații satisfăcătoare, recurge la analogii ce, din păcate, doar aparent lămuresc lucrurile; așa se întâmplă în cazul frumoasei comparații ce urmează, comparație infidelă consecvenței logice: "Dealurile au lângă ele văi, munții au prăpăstii, dar rămân tot munți. Omul are și el prăbușirile lui și cred că imaginea lui reală nu este numai cea din fundul hăului. Să nu fie priviți "piteștenii" numai în această prăpastie, să se vadă cine și cum i-a aruncat acolo, cum au ieșit din această încercare. De multe ori se iese târâș, adesea nu mai ai curajul să urci din nou creasta"(p.70).

Ce s-a petrecut cu acești inși, în sfârșit reeducați, după ce au trecut prin școala dez-învățării omeniei, a civilizației, a prieteniei, a demnității, a respectului valorilor umanității, a iubirii de semeni? La ce bun, dincolo de obținerea informațiilor ce nu putuseră fi smulse de anchetatori, dincolo de umilirea lor și transformarea lor în obiecte de dispreț pentru toți cei care ar mai fi putut crede în caracterul lor, după ce i-au văzut bătând

ca niște brute, batjocorind tot ce era nobil și sfânt, la ce bun o 'școală' atât de inimaginabilă? *Cui prodest?* Ei trebuiau să facă dovada ultimă de supunere față de stăpâni: să devină informatori și provocatori ai Securității, rol ce le-a revenit în Gherla și pe care urmau să-l joace, după eliberare, în rândurile rudelor, foștilor prieteni și a tuturor aceluia atrași de nimbul lor presupus de 'martiri' și care li s-ar fi încredințat cu sinceritate, ca unor mari suferitori, purtători ai idealului național de luptă împotriva bolșevismului. Aceasta pentru distrugerea mitului legionar. Să se ajungă a se spune: Legionarii? Niște lepădături, slugoii comuniștilor! Nu merită nici doi zloți...

"Jurcanu ne-a împărțit în două camere. În prima, (...) am intrat și eu. Curând aveam să ne dumirim asupra rostului împărțirii, dar nu și asupra criteriilor după care a făcut-o Jurcanu. Noi, toți cei din camera asta, eram reeducați, așa să apărăm în fabrică în fața celorlalți deținuți, să vorbim deschis, susținând munca, administrația și politica regimului. Asta însemna, cum ziceau ceilalți deținuți, să fim turnători. Deși afară, în libertate, după câte aflasem, oamenii treceau încet, încet de partea noului regim, fără să fie considerați turnători când sprijineau deschis autoritățile și producția din unitățile unde erau încadrați, acest lucru în închisoare era considerat drept turnătorie, căci era de la sine înțeles că nu puteau fi considerați altfel sprijinitorii dintre ei, ai opresorilor. La Pitești nu jucasem acest rol (voi explica) așa că mi-a venit foarte greu să mă împac cu noua degradare.

Dar cei din camera vecină au primit un rol mult mai ingrat, care m-a înfiorat și mai mult. Ei erau turnători acoperiți, trebuiau și ei să meargă în fabrică, tot ca noi să muncească, dar să-i tragă de limbă pe ceilalți și să-i toarne cu adevărat, precum o făceau și afară adevărații turnători, numiți acolo informatori. Mi s-a părut și mai degradant, căci treaba asta pretindea ori o convingere deformată, ori o mai multă perfidie. Cu așa ceva nu m-am considerat înzestrat și m-am împăcat cu rolul ce mi s-a dat, deși îmi atrăgea oprobriul altora. Cei din camera a doua erau cunoscuți ca vârfuri, oameni cu cazier de luptători, Costache Oprișan, Hoinic, Popa Aurel (Popicu) și alții de calibrul lor, ori apropiat lor.

Amândouă categoriile trebuiau să respectăm consemnul secretului studenților. Altfel, demascarea nu s-a terminat. O vedeam noi bine, spre groaza noastră"(p. 103-104). Dealtfel, curând au fost martori la ce pătea acela care încălca sumbrul consemn, cum era, pentru asta, preschimbat într-o masă de carne vie, fără formă, fără trăsături, fără nici o urmă de omenesc în el decât glasul hodorigit cu care își rostea numele și fapta de trădare față de reeducări, trădare pentru care fusese pedepsit.

Una dintre situațiile cele mai grele, din punct de vedere al conștiinței, fu conlocuirea cu fratele său. *"Ne-am împărțit frățeste, cum ne învățase mama, bucatele ce le aveam și cumpărăturile de la Cantina deținuților (...) le mâncam ca frații.*

Eu nu i-am spus nominal nici lui de cine să se ferească (urmează o retractare tăinuită, o încercare de scuză a neavertizării fratelui; n. n.), de fapt nici eu nu cunoșteam decât piteștenii, or închisoarea era plină de turnători, unii de silă, ca noi, trecuți prin demascările de aici, dar pe aceștia nu-i știam, alții de bună voie, atrași de chilipiruri, ori mânați de vrajbă. Vedeam destui intrând la "Organizatoric", zăbovind ori intrând acolo fără atribuții de servicii. Dar și politrucul avea linia lui de informatori, încât nu știai de unde îți venea plăcinta. Naivii, ca fratele meu, se fereau de cei ce aveau clopoței, nu puteau să înțeleagă pervertirea oamenilor"(p. 117).

Nu cel mai mărunț dar al lui Ioan Munteanu este acela de povestitor alert și plastic. Iată cum crește vie în fața ochilor o arestare la țară:

"El dormea noaptea pe pripșa casei. Copilul de 12 ani și fetița de 7 ani dormeau în casă. Cei veniți după el au sărit gardul, noaptea, în curte, și l-au luat la bătaie din somn. Surprins, a început să dea și el, căci agresorii nu s-au prezentat, dar mutește, cum se bat bărbații. Olteanca lui s-a sculat de lângă el și a început să țipe către bătauși:

- "Ce-aveți, mă, cu omu' meu, că...-m-aș în gura voastră, de golani."

Nu știa săraca ce golani îi călcaseră ograda și-i siluiau soțul. Copiii s-au trezit și băiatul a început să strige la fratele tatălui, care sta cu casa în vecini:

- "Neică, sai că-l omoară golanii pe tata."

Securiștii împingeau obloanele, dar acestea aveau închizătorul pe dinăuntru și băiatul, dârz, la împingea în afară, deschizându-le, fără să se teamă de agresorii tatălui său. Nea Vasile era mândru de el, așa îl crescuse, să nu-i fie frică de nimic, îl trimitea noaptea singur să meargă pe câmp, unde erau oile, ori caii, și flăcăiașul, cu boata petrecută pe sub coate, înfrunța întunerecul și necunoscutul nopții.

Până la urmă, cu pistolul în piept, l-au luat și l-au dus"(p. 167). Faza antifinală este o incursiune fără avertisment în sufletul celui copleșit de forță și dă o dimensiune a liniștii lui, în plină disperare, că lasă soarta gospodăriei și a femeii pe mâini bărbătești, deși încă atât de copilărești.

Aidoma, o arestare în Dobrogea, de data asta a unui intelectual, cu o înscenare de film, e aceea a inginerului Cristea Marinescu, cu studii geologice la Freiberg, cadru universitar la Timișoara, apoi director geologic la Canalul Dunăre-Marea Neagră, unde a înființat, dimpreună cu doi prieteni o organizație anticomunistă.

"Într-o bună zi, directorul general i-a spus că l-au sesizat niște țărani din părțile Babadagului că pe acolo ar exista un zăcământ de cărbune. Că ar fi păcat să mai aducă pe șantier cărbune din altă parte, când acesta le-ar fi la îndemână. Inginerul Marinescu și-a exprimat îndoiala de geolog (...). Dar ordinul este ordin. Totuși, bun la suflet, directorul general l-a sfătuit să se îmbrace mai călduros. Știa el ce știa, ce-l aștepta pe subaltern, doar știa cu cine ticluise povestea (apropos de asta, o fi fost vreun șef de instituție din țara asta care să nu fi colaborat cu securitatea, desigur că nu pe post de informator plătit, căci ei își plăteau postul cu informațiile pe care le dau despre subalterni, când li se cereau).

A plecat și pe la mijlocul unei păduri au trebuit să oprească, drumul fiind închis de o mașină staționată chiar pe mijlocul șoselei. Șoferul acesteia se făcea că trebluiește la motor, iar șoferul Canalului se dă jos din mașină, să-și ajute colegul. Din pădure sar niște indivizi, îl imobilizează pe inginer, îl leagă la ochi și așa legat și la mâini și la picioare este trântit cu fața la podeaua Jeep-ului cu înjurături și amenințări:

- "Aaa, voi vi-s ăia de la Canal, mama voastră de comuniști. Ați venit în Dobrogea să ne stricați pământurile cu Canalul vostru? Mama voastră. Vă arătăm noi, Partizanii Babadagului. Vă învățăm noi minte."Șoferul lui și-a luat locul la volan. Străinii, așa zișii partizani s-au pus deasupra lui, l-au făcut să simtă fierul rece al armelor și mașina a pornit, după ce a virat. A mers cam cât mersese încoace. Apoi circulația a început să se întetească, realizând că se apropie Constanța. Se auzeau din ce în ce mai strident claxoanele, legat la ochi, cum se găsea, a fost băgat într-o cameră. Cei de acolo jucau tot piesa cu Partizanii Babadagului:

- "Știi unde te află, măi bandit comunist ce ești?"

- "Da, mă aflu la securitate la Constanța."

- "Dezlegați-l, mama lui, că știe."

Așa a început, cu o arestare trucată, să nu dea de bănuț celorlalți ridicarea lui, căci ar fi împrăștiat vânatul. Cumpliciții vânători de oameni!" (p. 191-192).

Această scenă de vodevil, plănuită dinainte și regizată din vreme, cu mai mult sau mai puțin talent (probabil mai puțin, fiindcă victima își ghicise răpitorii din primul foc), este urmată de o alta din aceeași piesă: a anchetei, improvizație de un comic putând fi produs doar de analfabetismul satrapilor despre care vorbesc. Ea va fi legată de către cititor de scenariul de mai sus, acela nu o improvizație sugerată de clipa prezentă, cum este cazul de data aceasta, ci elaborat anterior, în vederea aducerii la rampă și a poetului, mă refer la Lucian Blaga. Aici intră în jocul dramatic însuși geniul național al românilor - care, dacă trăia, mare condamnare, ca naționalist fascist, primea... Dealtfel, Moses Rosen l-a și denunțat ca atare, în contumacie.

"Pitorească arestarea, la mijloc de codru des, dar și nostimă, chiar antologică, ancheta! Inginerul nu era un dur, mai degrabă un salonard, dar fusese lesne captat de cei doi foști ofițeri. El era totuși un opozant, ca majoritatea intelectualilor români, pe la începutul epocii (zic pe la început, căci apoi treptat s-au încadrat aproape toți în noul regim). Purta în portofel o strofă din **Glossa** celebră a lui Eminescu, cea care i se păruse, mai bine zis îi arătase cineva că se potrivește cu zilele noastre.

Nu spera când vezi mișeii
La izbândă făcând punte.
Te-or întrece nătărăii
Chiar de-ai fi cu stea în frunte.
Teamă n-ai. Căta-vor iarăși
Între ei a se întrece.
Nu te prinde lor tovarăș.
Ce e val, ca valul trece.

Inginerul Marinescu se gândea la trecerea valului, când a copiat strofa. Dar un anchetator, nu cel principal, a vrut să clarifice și activitatea poetică a arestatului, considerând că el a compus-o:

- "Ia ascultă, Marinescule. Ce-ai vrut să spui tu cu poezia asta?"

- "Nimica, domnule anchetator. N-am făcut-o eu, este a lui Eminescu."

- "Ce vorbești, măi deșteptule, pe atunci umblau oameni cu stea în frunte?"

- "Domnule anchetator, dar aveți cărți la dispoziție, verificați."

- "Pe mine mă înveți tu? Ce, pe vremea ăluia erau întreceri socialiste între oameni? Și, ia spune, măi banditul, pe care tovarăș l-ai văzut tu nătărău? Că doar vorbești aici și de tovarăș, n-ai să-mi spui tu că și pe timpul acela erau tovarăș."

- "Dar puteți verifica, domnule anchetator", se apăra arestatul, văzând că i se puneau în cârcă atâtea insulte la adresa stăpânirii.

- "Și, ia spune Marinescule, (n. a. repet aici calitatea de universitar a arestatului) ce-ai crezut tu în mîntea aia proastă a ta, că se mai schimbă ceva? Îți arătăm noi, mama ta de bandit."

Și l-a pus să scrie pe dosul hârtiei și să se semneze: "Făcută de mine, Cristea Marinescu".

Inginerul s-a gândit că o să râdă de el cine-o vedea, că a înnebunit arogându-și opera altuia, așa că a făcut altă notare: "Scrisă de mine"- socotind că eventualii lectori vor înțelege că a copiat-o. Dar acela:

- "Măăă, deșteptule, mă prostești tu pe mine? Ai făcut-o, nu ai scris-o. Și a tăiat cu două linii cuvântul "scrisă", trecând deasupra pretenția lui: "făcută". Ca să nu mai fie dubii.

Anchetatorul șef i-a reproșat că nu merge bine ancheta, la care el a răspuns că este obligat să recunoască enormitățile. Și îi spuse povestea cu **Glossa**.

Șeful însă, cu șiretenia profesiei, dar și din solidaritate cu celălalt coleg, i-a răspuns:

- Adică tu chiar crezi că tovarășul nu a știut a cui e poezia? A vrut să te încerce, ca să vadă cât ești de încăpățânat.

Așa Cristea Marinescu a scăpat numai cu acuza de organizare contra regimului, nu și aceea de autor de literatură interzisă"(p. 192-193).

O atare vioiciune în narare ar fi fost de dorit să fie regăsită pe tot parcursul memoriilor. Nici o deosebire între realizările lui Bacalbașa, Brăescu, ale celorlalți umoriști notabili ai literaturii noastre și aceste pagini de antologie! Mai sunt și altele, numeroase, de citat, dar condeiul autorului, nu rareori, mai cu osebire după încheierea expunerii reeducărilor, se grăbește să-și încheie toate câte le are de spus, o grijă firească atunci când te hotărăști să faci astfel de mărturisiri și nu mai ești la anii primei tinereți; și de aceea nu-și caută totdeauna pana cea mai ascuțită a talentului și i se întâmplă să mai și treneze povestirea, cu toate că - insist - este cel mai dotat dintre memorialiștii citiți.

Remarc același interes la Ioan Muntean ca la toți ceilalți memorialiști tratați aici pentru visele cu caracter profetic. Pe parcursul scrierii de față, ele se vor tot aglomera, folosindu-mă de această trecere în revistă pentru a le antologa, lăsând altcuiva, mai potrivit pentru atare sarcină, povara comentării atât a lor, cât și a propensiunii deținuților pentru acest tip specific de vis.

"Mama lor s-a sculat într-o noapte țipând că l-a văzut pe fiul plecat la război adunându-și mațele și băgându-și-le în burtă. A plâns de spaimă cât a mai ținut noaptea. Băiatul nici nu i-a mai venit înapoi și când s-a întors un camarad care luptase alături, a venit la ei și le-a spus că sublocotenentul Marinescu cu murit cu abdomenul sfârțecat de un brand. Visul mamei, ori fluxul telepatic a făcut-o să vadă sfârșitul fiului prea iubit"(p. 148).

"- Părinte ne despărțim, azi noapte am visat cal alb. În limbaj de pușcărie, la tălmăcirea viselor, calul alb înseamnă drum bun, după cum găina grasă înseamnă pachet de acasă. Și am râs.

La scurtă vreme, nici n-a trecut o oră, l-a luat din cameră din nou și nu l-am mai văzut"(p. 153-154).

"I-am pierdut urma fratelui meu, căci îi mutase și pe ei. Nici n-am știut că între timp fusese dus la București la o anchetă. Într-o noapte am visat că se făcea că el străbate un cimitir, printre cruci, iar eu mergeam pe lângă gardul din afară, dar tot în aceeași direcție. La un moment dat s-a auzit o voce care-l striga:

- "Gheorghe, Gheorghe!"

Eu, de dincolo de gard, i-am strigat mai tare:

- "Nu răspunde, seamănă cu vocea mamei, dar nu-i ea. Mergi drept înainte și ne întâlnim dincolo de gard."

Era de fapt povestea noastră, dacă răspundea la ancheta aceea era implicat pe nedrept într-o cauză grea. N-am reținut data visului, dar curând a fost adus înapoi și se afla în carantină, la parter, într-o cameră de pe colț, căci l-am auzit vorbind cu alții despre călătoria sa. Și ne-am întâlnit dincolo de gardul închisorii, când ne-am eliberat, în 1963. Nici astăzi nu cred că a fost un vis de refulare, mai degrabă unul premonitor" (p. 170).

Se poate ca cititorul să se întrebe la ce bun reproducerea viselor culese din amintirile publicate de foștii condamnați. Răspunsul este cel mai firesc din câte se pot da: prin repetarea gestului consemnării se dovedește ce dimensiune importantă a sufletului o constituie astfel de vise. Și cum alt tip de memorialistică decât aceea de detenție rareori se oprește asupra unui motiv ca acesta, din cărțile cu pricina deducem modul în care redactarea lor (efectuată la o perioadă considerabilă de ani de la evenimente) a stat sub umbra unei anumite deformări sufletești datorată condițiilor speciale ale penitenciarelor comuniste.

Am lăsat pentru ultimile fraze ale prezentului text amendarea prea (poate) entuziastei mele caracterizări a lui Ioan Muntean, ca umorist. Multe, într-adevăr, le ia cu amăgirea că mai izbutește să suradă în pofida nenorocirilor trăite, deci că n-a fost învins definitiv. Numai că adevăratele sale intenții, scriindu-și memoriile, sunt puternic revelate în avizul inițial: **Pentru Cititori**, care este zguduitor, cum alte fraze ale domeniului nu

m-au răscolit. Este o *mea culpa* tainică de citit printre rânduri, care emoționează și te determină, de la bun început, să renunți la orice spirit critic omenesc (și deloc de incriminat):

"Pe cititorul notelor mele îl rog ca din capul locului să mă recunoască a fi om.

Să renunțe la prejudecățile legate de o apartenență politică sau alta. "Sunt dator să specific că Ioan Muntean este primul care o face, dând pildă sănătoasă cititorului său. Când este vorba despre eroism, ori suferință, el citează, cu dragoste, apartenențele politice ale eroilor sau victimelor, deosebite de a sa, și aduce laudele meritate tuturor, în calitate de colegi de durere, indiferent de crezul ce i-a adus în spatele gratiilor. Această atitudine generoasă și, de altfel, impusă de egalitatea suferinței omenești nu aparține tuturor memorialiștilor comentați aici, ceea ce s-a văzut și se va mai vedea.

"Dacă cineva vrea să mă judece politic, să se întoarcă la anii de atunci, numai după ce a parcurs istoria acelor vremi "sine ira et studio".

Fiind vorba de justiție, să nu uite nimeni dictonul "audiatur et altera pars", fără de care nu se poate da o sentință dreaptă.

Cum nu este drept să osândești pe cineva decât pentru faptele sale, să nu fii privit după faptele altora. Să nu faci nimeni apel la înțelepciunea populară, cum ar fi proverbul: "spune-mi cu cine te însoțești, ca să-ți spun cine ești". În acest caz să nu se uite și zicerea acelui filosof popular că: "pădure fără uscături nu se găsește".

Îndărățul acestor sfaturi și rugăminți se ascunde un ocean de suferință ce nu mai ține de temniță, ci de regretul că autorul ar putea fi confundat cu ceea ce nu este, situație cu care ne-a obișnuit mentalitatea istoric precedentă de a nu fi cântărit individul după faptele și atitudinea proprie, ci conform faptelor și atitudinii altora cu care a fost aruncat într-un cazan unic de materie ideologică și de clasă pusă pe foc, spre distrugere. Iar lui Ioan Muntean îi este teamă (și îi dau deplină dreptate) ca această mentalitate să nu dispară ușor din cugetele noastre dez-învățate de limpezimea judecății și devenite roabe ale orbirii politice nejudicate.

Mai adaug cele două aforisme însemnate drept motto al lucrării, pentru noblețea lor demnă de cei mai mari moralști:

"- Noi să fim ultima generație de Români care au suferit pentru credința lor.

- Cel care a suferit trebuie să rămână bun."

Ele altfel grăiesc cititorului decât jignitoarele cuvinte ale lui Patapievici, răsunet, după cum se scuză cel în cauză copilărește, al reținerii sale de o noapte sau trei, la Jilava. Este de mirare că un tânăr, promovată de prieteni pe locul unu al oamenilor de cultură din Țara noastră, n-a avut timp să citească memorialistica reeducărilor (căci de a citit-o și n-a aflat din ea nimic despre suferință și iubirea de patrie, la ce bun să-și mai irosească prețioasa viață cu lectura?).